

Kalle Maijala

**80 VUOTTA
JÄRJESTETTYÄ
LAMPAANJALOSTUSTA**

636
MAI

SUOMEN LAMMASYHDISTYS 1918 - 1998

KALLE MAIJALA

**80 VUOTTA
JÄRJESTETTYÄ
LAMPAANJALOSTUSTA**

**VIIKIN TIEDEKIRJASTO
HELSINGIN YLIOPISTO
VETENSKAPLIGA BIBLIOTEKET I V.K
HELSINGFORS UNIVERSITET**

**SUOMEN LAMMASYHDISTYS
1918 – 1998**

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe	5
Taustaa	6
Lampaita jalostava yhdistys	6
Tuotantosunnat ja jalostustavoitteet	8
Käytetyt rodut	10
Kantakirjaus ja jalostuslampolat	13
Paritusmenetelmät	14
Pässiasemat, keinosiemennys ja alkionsiirto	14
Tuotannotarkkailu	15
Jalostusarvostelu	17
Jalostusaineiston kauppa	18
Jalostuksen tuloksia	19
Kotimainen tiedotus- ja julkaisutoiminta	21
Kansainvälinen toiminta	22
Muu toiminta	22

Kansikuva:

Lampaiden esittelijöiden asut olivat 30 vuotta sitten hieman erilaiset kuin nykyisin. Kuva vuodelta 1966 Ylä-Karjalan Maatalousnäyttelystä Juuassa. Keskimmäisenä alueen neuvoja Helle Multanen.

Julkaisija: Suomen Lammasyhdistys r.y.
Toimitus: Ulla Savolainen
ISBN 952-91-1424-9

Painopaikka: Satakunnan Painotuote Oy, Kokemäki 1999

Esipuhe

Suomen Lammasyhdistys, joka perustettiin nimellä Suomen Lammas- ja Vuohenhoitoyhdistys, vietti 80-vuotisjuhlaa 4.12. 1998 eli juuri syntymäpäivänään. Tapauksen kunniaksi julkaistiin yhdistyksen jäsenlehdessä (Lammas ja vuohi) numerossa 5 / 1998 lampaanjalostuksemme 13-sivuinen historiikki. Sen lopussa luvattiin julkaista myös hieman laajempi historia eripainoksena. Lupaus on nyt täyttynyt: pieni historia on käsissä.

Historiasta voidaan todeta lammastalouden merkityksen maassamme vaihdelleen suuresti kahdeksan vuosikymmenen aikana, johon on mahtunut sekä rauhan että sodan vuosia. Yhdistyksen alkuunpanija oli valtiiovallan edustaja, ja perusteena oli lähinnä vaikea villatilanne, mutta myös lihan ja rasvan tuottamista pidettiin tärkeänä. Jo muutaman vuoden päästä huomio kiintyi turkistenkin tuotantoon. Villan arvo nousi uudelleen toisen maailmansodan aikana, mutta sodan jälkeen elpynyt villan tuonti ulkomailta ja tekokuittujen yleistymisen vähensivät taas villan merkitystä. Lampaiden lukumäärä väheni siten jyrkästi, kun niitä ei enää tarvittu villan kotitarvetuotantoon.

Elintason nousu 1950-luvulla nosti toisaalta lampaan päätuotteeksi lihan, ei vain

meillä, vaan monissa muissakin maailman maissa. Sen tuotannolle tärkeä edellytys, sikiävyys, oli suomenlampaassa valmiina, minkä vuoksi rotu tuli 1960-luvulla laajan kansainvälisen huomion kohteeksi. Sitä hankittiin parin vuosikymmenen aikana noin 40 maahan eri maanosissa, käytettäväksi järjestelmällisessä risteytyksessä liharotujen kanssa tai uusien rotujen luomiseen. Sen soveltuvuutta näihin tarkoituksiin tutkittiin hyvin monissa tutkimuslaitoksissa, ja sen eri ominaisuuksista saatiin siten paljon tuloksia hyvin monenlaisista olosuhteista, moniin rotuihin verrattuna ja monien rotujen kanssa risteytettynä.

Meilläkin alettiin perustaa suuria katraita lihan myyntituotantoa varten, mutta eläinten teurastusta ja lihan markkinointia vaikeutti se, ettei teurastamoillamme ollut valmiuksia lampaiden teurastamiseen ja niiden lihan markkinointiin. Valtiovaltakin pyrki 1970–80-luvuilla edistämään lihantuotantoa mm. toimikuntia asettamalla, mutta tuotteiden jatkojalostusta ja markkinointia ei saatu tyydyttävästi järjestetyksi. Huomiota oli siten suunnattava lampaan monikäyttöisyyteen, erityisesti arvokkaan käsityövillan ja arvoturkisten tuotantoon ja näiden jatkojalostukseen. Turkistuotan-

to-ominaisuudet ansaitsivat huomion, koska turkisten tuotanto tapahtuu luonnonmukaisissa olosuhteissa ja koska suomenlampaan turkis saadaan sivutuotteena puolivuotiaiden karitsoiden teurastuksen yhteydessä ja koska sillä on useita arvokkaita ominaisuuksia. Rodun villan on todettu soveltuvan hyvin koti- ja taideteollisuuden käyttöön.

Sekä turkisten että käsityövillan osalta lampaamme mahdollisuudet ovat suuret, verrattuna lihaan, jossa lammas joutuu kilpailemaan meillä tehokkaampien eläinlajien kuten sian, siipikarjan ja naudan, sekä pitkän kesän maiden kanssa. Näiden tuotteiden jatkojalostuksen ja markkinoinnin kehittäminen on tärkeitä riittävän lammaskannan säilyttämiseksi vaikeiden aikojen varalta. Samoin on syytä hyödyntää lammasta luonnon, metsien ja maisemien hoidossa. Nämä käytöt ovat tärkeitä eri puolilla maata ja eri kokoisilla tiloilla. Tuotanto on useimmiten sivutuotantoa, joten tuotannon keskitäminen suurille tiloille ja suppeille alueille ei ole Suomessa perusteltua. Suuria-kin yksiköitä, joita EU-sopimus suosii, on maahamme kehittäillä.

*Kalle Majala
Kotieläinjalostuksen
emeritusprofessori*

Taustaa

Suomessa arvellaan pidentyn lampaista pari vuosittain, lähinnä villan, turkisten ja nahan kotitarpeisiin, mutta samalla on saatu lihaa. Kuningasvallan toimesta tehtiin 1500-1600-luvulla yrityksiä lammaskannan parantamiseksi, mm. tuomalla kartanoihin lampaista Saksasta ja Englannista. Vuosina 1739-66 toimi valtakunnassa lampurilaitos, jonka aloitteesta Suomessakin oli viisi läänilampuria. Tämä tekstiiliteollisuuden kehittymisen synnyttämä "lammaskuume" johti taas hienovillaisten lampaiden tuontiin mm. Espanjasta sekä niiden levittämiseen kartanoihin ja talonpoikais-tiloillekin. Ulkomaiset lampaat eivät silloisissa oloissa menestyneet hyvin, ja rahvas pyrki pääsemään niistä eroon, mutta villan tuotanto riitti oman maan kulutukseen ja verkatehtaat saivat 1800-luvun alussa raaka-aineensa omasta maasta. Mustialan ohjesäännönsäkin 1840 mainittiin "lammasten siitos hienovillaisten lampaiden kehittämistä silmälläpitäen", ja 1850-luvulla tuotiin eritoutuisia lampaita Englannista. Ne eivät kuitenkaan saaneet suosiota. Vuosien 1860-70 jälkeen lampaanhoidon harrastus väheni, koska kehruu- ja kutomateollisuuden alalla tehtiin villan hienouden merkitystä vähentäviä keksintöjä, ja Australia alkoi tuottaa markkinoille niin paljon ja huokeata villaa, ettei Eurooppa voinut kestää kilpailua. Lampaanhoito siihen asti harjoitetussa muo-

Professori Viljo Vainikainen oli yhdistyksen hallituksessa 36 vuotta, josta 28 puheenjohtajana. Kuva MTT:n arkisto.

dossaan sai Euroopassa väistyä ja useissa maissa ruvettiin kehittämään lampaista lihaa tuottaviksi. Lampaanhoidon taantumiseen meillä vaikutti myös laajojen yhteislaitumien loppuminen isonjaon seurauksena, aitausongelmat, lampaiden aiheuttamat vahingot metsälaitumilla, lypsykarjatalouden merkityksen nousu ja teollisuustekstiilien lisääntynyt tarjonta. Lampaanhoidon edistäminen ei kiinnostanut, joten lammaskuume laski vuosina 1901-16 miljoonasta puoleen miljoonaan.

Maailmansota vaikeutti villan ja tekstiilien tuontia, kotimaisten villojen kysyntä lisääntyi ja hinnat nousivat, joten lampaista lisättiin ja yleinen suhtautuminen lampaanhoidon parani. Huomattiin edellisten vuosikymmenten laiminlyönnit lampaanhoidon suhteen, ja tätä koetettiin monin tavoin elvyttää, koska tarvittiin sekä villoja että lihaa.

Lampaista jalostava yhdistys

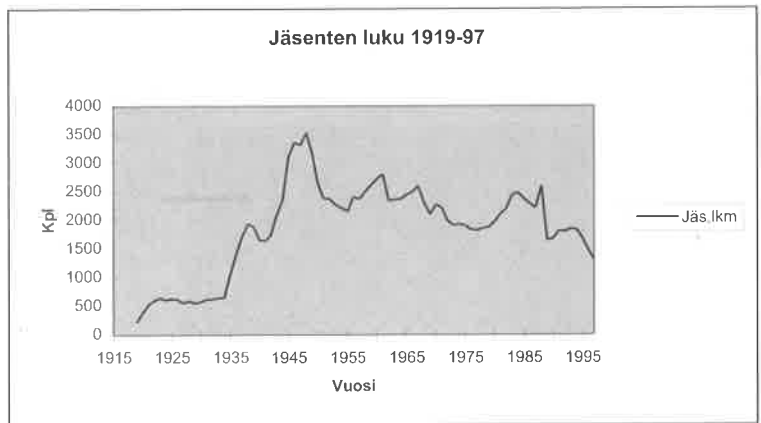
Uuden tilanteen johdosta pidettiin 4.12.1918 Helsingissä Suomen Lammas- ja Vuohenhoitoyhdistyksen perustava kokous, jonka koollekutsumisen syyksi maatalousneuvos Hannes Nylander sanoi mm. sen, "että villan hinnat ovat nykyään kovin korkeat ja että villanpuute todennäköisesti tulee vielä kauan jatkumaan, koskapa esim. Keski-Euroopassa valmistaudutaan tarmokkaasti pitkäaikaisen kriisin varalta". Yhdistyksen nimi muutettiin 1938 Lampaan- ja Vuohenhoitoyhdistykseksi ja 1955 Lampaanjalostusyhdistykseksi (LJY). Vuoden 1988 valtion budjettia varten sen oli ratkaistava neuvontatoimintansa liittämistä suurempaan järjestöön, joksi valittiin Maatalouskeskusten Liitto ja maatalouskeskukset sekä ruotsinkieliset maanviljelys- ja talousseurat. Yhdistys päätettiin säilyttää Suomen Lammas-yhdistys-nimellä toimimaan lammaskerhojen yhdysliemänä sekä jäsenjulkaisun toimittamista, ulkomaisten yhteyksien hoitamista ja mahdollisia lammastalouden tilanteen muutoksia varten.

Yhdistyksen toimisto oli aluksi Maataloushallituksessa ja muutti toiminnanjohtajan asuinpaikan mukana neljästi Hämeen eri kuntiin, kunnes palasi vuonna 1933 Helsinkiin, jossa se on ollut neljässä eri paikassa. Jäsenluvun vaihtelut nähdään Kuviossa 1 ja maanlammaskuume vaihtelut Kuviossa 2.

Yhdistyksen ensimmäise-

nä puheenjohtajana oli professori Rurik Pihkala, joka oli johtokunnan jäsenenä 44 vuotta. Professori Viljo Vainikainen oli siinä 36 vuotta, josta 28 puheenjohtajana. Johtokunnassa on ollut yli 50 muuta henkilöä, joista neljä yli 20 vuotta. Sihteerinä toimi vuosina 1919-39 kahdeksan eri henkilöä, pisin toimikausi kuusi vuotta. Maanviljelysneuvos Nils Inkovaara oli toiminnanjohtajana 33 vuotta ja sen jälkeen kuusi vuotta puheenjohtajana. Hänen jälkeensä on agronomi Eino Hautakangas ollut toiminnanjohtajana 26 vuotta, oltuaan sitä ennen kuusi vuotta yhdistyksen virkailijana. Puheenjohtajana on Inkovaaran jälkeen ol-

Kuvio 1

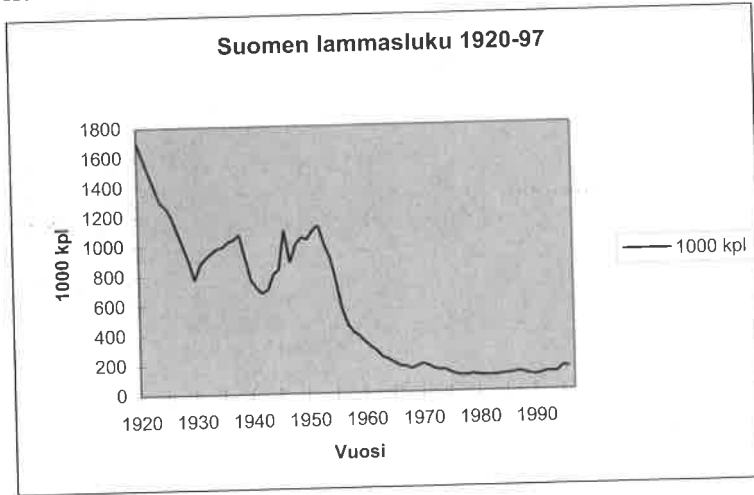
lut viisi henkilöä. Agronomi Maija Vohlonen oli ainoana konsulenttina kesästä 1919 lähtien peräti kahdeksan vuotta, hoitaen monia tehtäviä eri puolilla maata ja julkaisten myös maan ensimmäisen lampaanhoidon op-

pikirjan 1922. Konsulenttien ja neuvojien lukua päästiin lisäämään vasta 1930-luvulla. Viimeisinä sotavuosina niitä oli jopa 11, mutta sen jälkeen 5-8. Virkailijoina on

Toiminnanjohtaja, mv.neuvos Nils Inkovaaran ja toimistovirkailija Aune Suihkosen yhteisissä läksäisissä vuonna 1973 olivat mukana sekä Lampaanjalostusyhdistyksen valtuutetut että toimihenkilöt. Istumassa vasemmalta Rauha Hakola, Nils Inkovaara, Martti Suntela, Aune Suihkonen, Eino Hautakangas ja Irma Inkovaara. Seisomassa vasemmalta Benjamin Frisk, Pirkko Anttila, Paavo Myllykoski, Maila Maula, Juhani Aitasalo, Liisi Leiniö, Erik Häggqvist, Aili Komulainen, Sirkka-Liisa Laitila, Väinö Komulainen, Helle Multanen, Aslak Fränti, Leena Maatraiva, Lassi Kaiharju, Ulla Savolainen ja Helmi Siltaja.

Kuvio 2

toiminut yhteensä yli 50 henkilöä, joista seitsemän yli 20 vuotta. Kenttätoiminta keskittyi alkuvuosina erityisesti kurssi- ja esitelmätoimintaan sekä eläinainestoa kartoittavien näyttelyiden järjestämiseen. Pian tuli mukaan kantakirjaus, ja vähitellen toiminta monipuolistui.

Tuotantosuunnat ja jalostustavoitteet

Vuodet 1918-45

Lammas on kotieläimistä monikäyttöisin. Elävistä lampaista on saatu villaa moniin tarkoituksiin, villarasvaa voiteisiin ja maitoa ravinnoksi, lantaa lannoitteeksi sekä työtä maiseman- ja metsänhoitoon ynnä vesa-kontorjuntaan. Teurastuksen jälkeen on saatu lihaa ja verta ravinnoksi, vuotia turkeiksi ja nahoiksi sekä talia, suolia, luita, sarvia ja sorkkiakin moniin käyttötarkoituksiin. Lampaiden monikäyttöisyys oli tärkeää omavaraisaloudessa ja on ollut koko yhdistyksen toiminnan

ajan, myös kaupallista tuotantoa ajatellen. Monipuolisuus on ollut tärkeä eläinaineksen valinnalle. Eri tuotteiden keskinäiset painotukset ovat kuitenkin vaihdelleet maailman ja Suomen yleistilanteen mukaan.

Yhdistystä perustettaessa oli pääpaino maailmansodan aiheuttaman villapulan johdosta villan tuotannossa kotitarpeita ja vaateteollisuutta varten, mutta samalla nähtiin tärkeäksi tuottaa lihaa kotikäyttöön ja sen rasvaa kalliin voim säästämi-

seksi. Jalostuksessa pyrittiin siten parantamaan villan laatua ja määrää sekä toisaalta eläinten kokoa ja sikiävyyttä. Tuontivillan heikennettyä villan hintaa alettiin jo 1923 kiinnittää huomiota turkisten tuottamiseen sekä villakaupan järjestämiseen. Myös lihan tuottamista alettiin painottaa enemmän. Vuosikymmenen lopulla turkisten hintojen nousu vahvisti uskoa niiden tuottamisen kannattavuuteen lihan ohella. Suomenlampaan jalostuksessa päätettiin 1931 ottaa huomioon kolme eri villatyyppiä: talous-, turkista- ja tekstiilivilla.

Villanhintojen nousu ja kotimaisten kehräämöjen lisääntyminen 1930-luvun lopulla lisäsivät jälleen kiinnostusta villaan. Kotimaisen villantuotannon tukemista ja villakaupan järjestämistä varten toimi valtionkomitea, ja perustettiin laatumaksutapaa noudattava Villakeskus Oy. Toinen maailmansota lisäsi jälleen kotimaisen villan- ja lihantuotannon merkitystä. Vuonna 1942 säädetty laki kotimaisen vil-

Kiinnostunutta yleisöä Lahden villanäyttelyssä 29.11.1938.

lan hintojen vakauttamiseksi varmisti villantuotannon jatkuvuutta ja kehittämistä, mutta antoi samalla haasteita lihantuotannon sekä nahkojen ja turkisten laadun kehittämiseksi markkinointia varten. Niinpä yhdistyksen yhteyteen perustettiinkin 1944 Turkislammasosuskunta r.l., joka asetti turkislamoille laatuvaatimukset ja alkoi kerätä nahkoja. Omavaraiskatraiden pienuuden takia ei näiden keräily onnistunut odotetusti, joten turkissuunta jalostuksessa sammui.

Vuodet 1945-98

Jälleenrakennuksen ja siirtoväen asuttamisen aikakaudella omavaraistalous ja lampaiden monipuolinen käyttö jatkuivat, lisäten maan lammaslukua, mutta 1950-luvulla alettiin omavaraiskatraista luopua ulkomaisen villan ja tekokuitujen tulon ja maataloustyövoiman kallistumisen takia.

Lampaita pitävien maatilojen osuus laskikin vuosina 1950-82 75%:sta alle 3 prosenttiin. Elintason nousu taas lisäsi lihan hintaa ja sen osuutta lammastalouden tuotosta. Näin alettiin perustaa suurempia katraita lihan myyntituotantoa varten ja lisätä sen tuotannossa tärkeiden ominaisuuksien kuten kasvunopeuden ja lihakuuden painotusta eläinaineksen valinnassa. Suomenlampaan valmiiksi korkea sikiävyys sai tällöin lisämerkitystä. Lihan markkinointi kärsi kuitenkin suuresti siitä, ettei teurastamoilla ollut kokemusta lampaanruhojen käsittelystä, jatkojalostuksesta ja mark-

kinoinnista. Kun lampaanlihalle saatiin tavoitehinta vasta 1973, jolloin lammasluku oli enää 13 prosenttia vuoden 1952 luvusta, eivät teurastamot kiinnostuneet asiasta, varsinkin kun katraat olivat hajallaan eri puolilla maata lammastalouden sivutuotantoluonteen vuoksi. Villalain korvaaminen laadun perusteella maksetuilla tuotantopalkkioilla oli 1966 varmistanut villan markkinoinnin jatkumisen.

Maatalouden tuotantopoliittinen toimikunta piti 1980 tärkeänä kiinnittää huomiota lampaiden lihantuotantokyvyn ja laadun parantamiseen, koska yli 4/5 lammastalouden tuloista saatiin lihasta. Tuotteiden jatkojalostus ja markkinointi eivät silti edistyneet tyydyttävästi. Liha lampaan päätuotteena tai lammassuonatuotteena todettiin ongelmalliseksi, koska lampaanlihaa kysyttiin vain kahtena lyhyenä aikana vuodessa, kun kaikkia muita kotieläintuotteita sekä kysyttiin että tuotettiin ympäri

vuoden. Lampaanlihan tuotannon puolesta puhui se, että maassa oli paljon viljeltyä ja luonnonrehua, jonka hyödyntämiseen lammassuonaa soveltui, samoin se, että nautaan vähetessä tarvittiin muita märehittäjiä ja että lampaanlihan kulutuksemme oli vain 1/50 Englannin ja 1/200 Australian tasosta. Omavaraisuutemmeekin villan, lampaanvuotien ja turkisten suhteen oli alle 5 prosenttia.

Valittavana oli kolme päävaihtoehtoa: laajaperäinen ja voimaperäinen tuotanto sekä sekalinja.

Näissä kaikissa nähtiin olevan syytä kiinnittää huomiota kannattavuuden parantamiseen arvokkaiden sivutuotteiden kuten turkisten ja villan tuottamisen, talteenoton ja markkinoinnin avulla.

Vuosina 1981-83 oli käynnissä valtion rahoittama, eri tahojen yhteistutkimus "Lammastalouden tuotantomallien kehittäminen". Tavoitteena oli kehittää sel-

Yhdistyksen v. 1945 hankkimalla Pirtin tilalla Mikkelin mlk:ssa oli yli kolmen vuosikymmenen ajan lampaita, joita käytettiin myös koetoimintaan. Kuvassa tilan lampaita laitumella 1960-luvulla.

laisia oloihimme soveltuvia tuotantomalleja, joilla lammastalousta saataisiin kilpailukyiseksi tuotantosuuntavaihtoehtoksi ja omavaraisuutemme lampaan tuotteiden suhteen parannetuksi. Tutkimuksen kuluessa tuli selväksi, että lampaan käyttötarkoituksia Suomessa ovat lähinnä lihan-, villan- ja turkisten tuotanto sekä maiseman- ja metsänhoito vesakontorjuntoinen sekä että lampaiden samanaikainen käyttö useisiin näistä tarkoituksista on tärkeä edellytys lammastalouden suhteelliselle kannattavuudelle ja kilpailukyvyille. Ministeriön asettama Lammastaloustoimikunta 1984 tekikin näitä tavoitteita tukevia harkittuja ehdotuksia, joista monet ansaitsevat vieläkin huomiota. Myös monet lammaskerhot ovat 1980-90-luvuilla tehneet arvokkaita selvityksiä ko. kolmen tuotteen tuotekehittelyn ja markkinoinnin kehittämiseksi, hyödyntäen monien lampureiden, tutkijoiden ja konsulenttien pitkäaikaisia kokemuksia ja taitoja näkemys.

Johtopäätöksiä jalostustavoitteiden asettelusta

Lammastuotteiden markkinointitilanteiden suuret ja väliin nopeatkin vaihtelut ovat vaikeuttaneet pitkäjänteistä ja harvoihin ominaisuuksiin keskittyvää jalostustavoitteiden valintaa, joka on tärkeätä kunnolliselle edistymiselle samoin kuin useimpien lampureiden saaminen samojen tavoitteiden taakse. Silti on yksityinenkin lampuri jossakin määrin voinut noudattaa oman ti-

lansa tuotanto- ja markkinointiolosuhteista ja katraan jalostustasosta lähteviä erityispainotuksia. Jos tavoitteet on tällöin huolellisesti harkittu, ne ovat tukeutuneet myös koko rodun jalostustavoitteiden saavuttamista.

Viime vuosikymmeninä on lihantuotanto-ominaisuuksien, joihin kuuluvat sikiävyys, kasvunopeus, lihakuus ja eloonjäntävyys, jalostaminen ollut ensisijainen tavoite. Turkistuotanto-ominaisuudet ovat ajoittain olleet huomion kohteina ja ansainneet sen, koska tuotanto tapahtuu luonnonmukaisissa olosuhteissa ja koska esim. suomenlampaan turkis saadaan sivutuotteena puolivuotiaiden karitsoiden teurastuksen yhteydessä ja koska sillä on useita arvokkaita ominaisuuksia. Rodun villan on todettu soveltuvan laadultaan erittäin hyvin koti- ja taideteollisuuden käyttöön, joten senkin säilyttämisen ja kehittämisen hyväksi tehty työ on ollut

tärkeätä. Sekä turkisten että käsityövillan osalta lampaamme mahdollisuudet ovat suuret verrattuna lihaan, jossa lammas meillä joutuu kilpailemaan tehokkaampien eläinlajien kuten sian, siipikarjan ja naudan sekä pitkän kesän maiden kanssa.

Käytetyt rodut

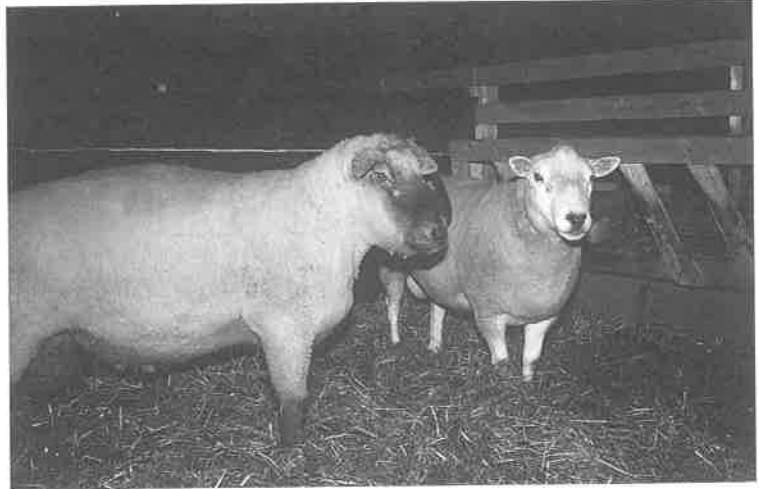
Perustavassa kokouksessa valtionkonsulentti Herman Sawela totesi rotukysymyksestä, "että kotimainen, oloihimme mukautunut lammastalouksemme monin paikoin on korvaamaton". Hän katsoi kuitenkin, että Etelä-Suomessa voitaisiin käyttää myös ulkomaisia rotuja, joista shropshire oli jo nähty sopivimmaksi. Johtokunnan ensikokouksessa 13.2.1919 keskusteltiin siitä, millaisiksi maatiaislampaamme tyyppi- ym. vaatimukset olisi asetettava, ja katsottiin, että alussa on pidettävä silmällä lähinnä taloudellisesti arvokkaita ominaisuuksia kuten villan laatua ja määrää,

Uudenmaan Lampureiden edustajat markkinoimassa suomalaista lammasta Ruokamessuilla Helsingissä v. 1996. Myyjistä keskimäärinä yhdistyksen nykyinen puheenjohtaja Dick Sjöblom.

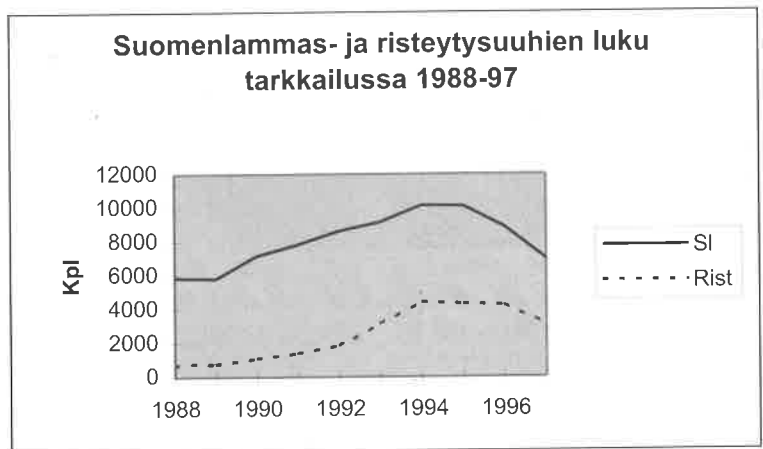
teuraspainoa ja sikiävyyttä. Väriin ja sarvellisuuteen ei katsottu olevan syytä kiinnittää huomiota. Käsityksen saamiseksi maan lammaskannasta järjestettiin aluksi näyttelyitä eri puolilla maata. Niissä saatujen kokemusten perusteella määriteltiin siitoseläimiltä vaadittavat ominaisuudet. Maatiaislampaita todettiin olleen kahta tyyppiä: Pohjanmaalla ja Satakunnassa pieni (20-25 kg) ja hitaasti kehittyvä lammas sekä Itä-Suomessa tavattava kookkaampi (40-60 kg) ja nopeakasvuisempi lammas. Jalostettavaksi otettiin jälkimmäinen tyyppi, jolla oli tyydyttävä koko, hyvä kasvukyky, erinomainen sikiävyys sekä laadun ja määrän suhteen tyydyttävä villa. Näitä "kainuulaisia" lampaita levitettiin maan etelä- ja länsiosiin, ja ne otettiin jalostuksen kohteeksi, joten vieraiden rotujen osuus suomenlampaan geenistöstä jäi vähäiseksi.

Vuosikymmenien aikana on usein todettu monikäyttöisen suomenlampaan vallinnan jalostustyön pääkohdeeksi olleen hyvä ratkaisu. Enemmistö lampaista on valkoisia, mutta rodussa on myös mustia ja ruskeita sekä harmaita eläimiä, joilla on merkitystä villan ja/tai turkisten tuotannossa. Harmaat olivat erityiskiinnostuksen kohteina 1920-luvulla turkistuotantoa varten. Kiinnostus niihin palasi 1940-luvulla ja uudelleen 1980-luvulla, mutta tällöin tajuttiin myös suomenlampaan valkoisen värin merkitys sekä omana värinään että värjätävyytensä ansiosta, joita muoti alkoi suosia.

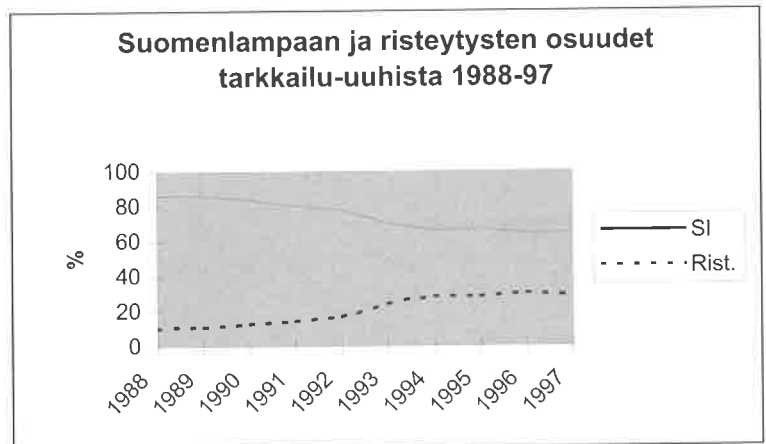

Suomenlampaan ohella on maassamme kokeiltu monia ulkolaisia rotuja. Oxford down (vasemmalla) ja texel ovat tällä hetkellä maamme yleisimpiä liharotuja. Kuva: Jan Suttle.

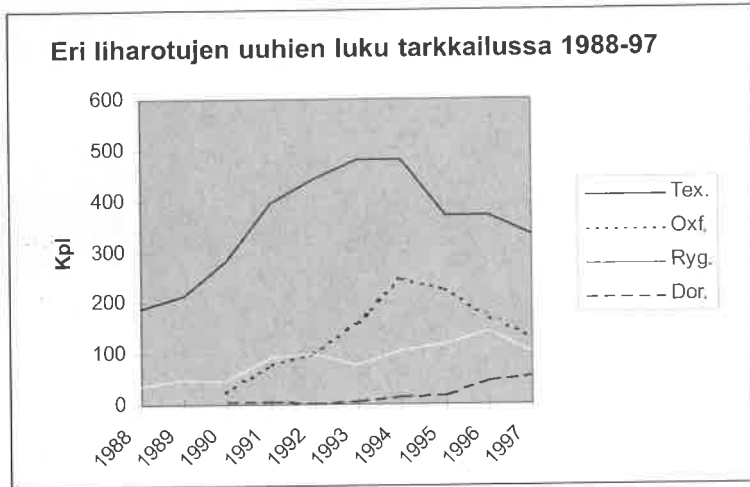
Kuvio 3 a

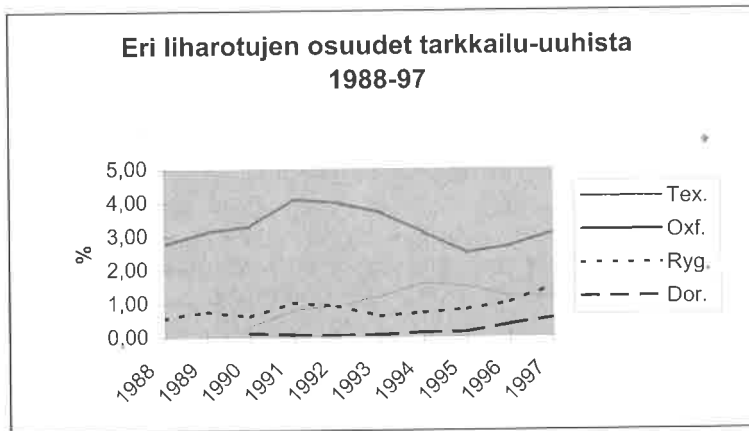
Kuvio 3 b

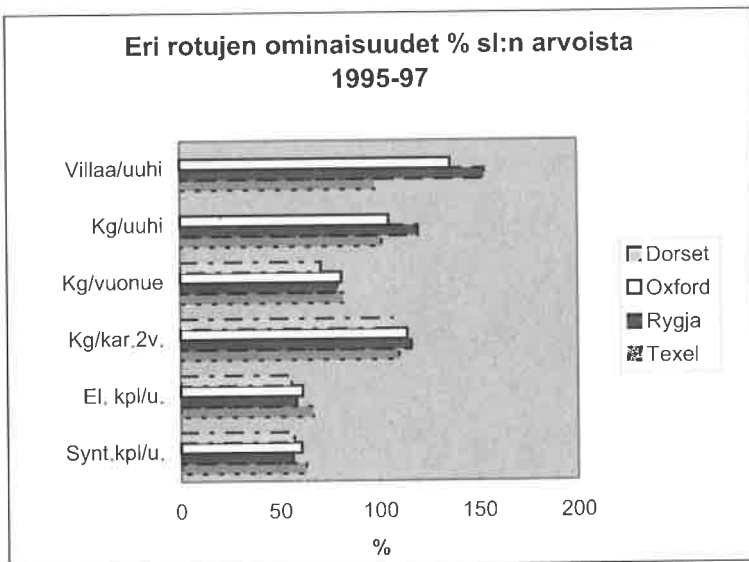
Kuvio 3 c

Kuvio 3 d

Kuvio 4

Tietoon tuli, että mustien karakull-lampaiden jalostuksessa oli alettu pyrkiä valkoihin linjoihin juuri värjätävyyssyistä. Laajasti harrastettu käsiteollisuus puolestaan oli kiinnostunut mustista, ruskeista ja harmaista lampaista, joiden villan geneettinen väri ei lähtisi pesuissa. Keväällä 1997 pidettiin Seinäjoella värillisten suomenlampaiden seminaari, jossa maisteri (MMM) Marja-Leena Puntila selosti värien periytymistä sekä Pelsossa tehtyjä värillisten linjojen kehittelyä. Värillisiä lampaita on suosinut myös maan EU-jäsenyys, koska sen alkuperäisrotutuen piiriin saatiin vain värilliset suomenlampaat, kun valkoisia oli liian paljon.

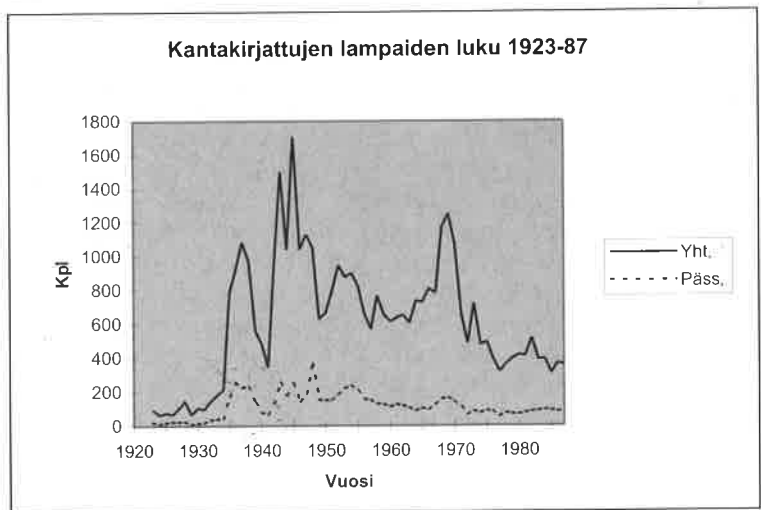
Vuoden 1919 näyttelyissä oli edustettuina useita ulkolaisia rotuja kuten esim. englantilaiset oxforddown, leicester ja southdown sekä ranskalainen merino-rambouillet. Myös itä-friisiläisen maitolampaan ja southdownin tai shropshiren sekoitus oli esillä. Yhdistyksen toiminnan aikana on tuotu kokeiltavaksi tai käytetty ainakin 12 rotua. Vuonna 1919 tuotiin Englannista shropshirea lihan ja villan tuotantoa varten. Sitä kantakirjattiinkin vuosina 1922-28. Vuonna 1994 sitä tuotiin uudelleen Tanskasta. Saksasta tuotiin kokeiltaviksi karakull-turkislampaita 1929 ja schwartzkopf-villalampaita 1940 sekä Englannista liharisteytyskokeiluja varten lincolnia 1956. Mikään näistä ei jäänyt maahan pysyvästi. Lihantuotantoa varten tuotiin Norjasta rygjaa 1958-59, myöhemmin myös Ruot-

sista ja Tanskasta. Dala-lampaita tuotiin Norjasta 1967 sekä Ruotsista texeliä 1968-69 ja myöhemmin sekä Ruotsista että Tanskasta. Suffolkia tuotiin 1970-71 Ruotsista. Norjasta tuotiin steigar-lampaita Lappiin ja Ruotsista maan turkislammasta 1981. Tanskasta tuotiin oxforddownia ja doretia 1989 ja myöhemminkin. Erirotuisten uuhien luvut ja osuudet tarkkailutilastossa 1988-97 nähdään Kuvioista 3a, 3b, 3c ja 3d. Neljän ulkolaisen rodun ominaisuuksien keskiarvoja lammastarkkailussa suhteessa suomenlampaan arvoihin on Kuviossa 4. Sen mukaan ne ovat joissakin suhteissa suomenlammasta parempia, mutta joissakin sitä huonompia. Jotkut tuontiroduista ovat olleet nopeakasvuisempia tai lihakaampia kuin suomenlammasta keskimäärin, mutta tämän monikäyttöisyys on pienentänyt kannattavuuseroa ja auttanut säilyttämään rotua ennustamatonta tulevaisuutta varten. Tärkeänä tekijänä on ollut myös sen ulkomainen kysyntä, josta on tietoa myöhemmässä luvussa.

Kantakirjaus ja jalostuslampolat

Ensimmäiset kantakirjavitimukset hyväksyttiin 1921 suomenlampaita ja shropshireä varten, kantakirjaus aloitettiin 1922, ja vuoden 1923 vuosikertomuksessa julkaistiin ensimmäisten 80 kantakirjaan otetun lampaan nimet ja omistajat. Maatiaisia eläimistä oli 20 pässiä ja 64 uuhta, shrop-

Kuvio 5

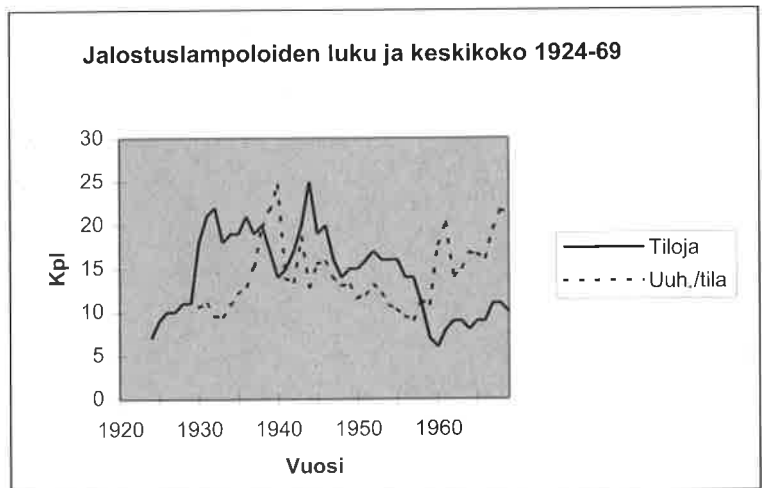

shirea kolme pässiä ja kolme uuhta. Shropshiren kantakirjaus lopetettiin 1928. Ensimmäinen kantakirjanide ilmestyi 1929. Rygja-rotua kirjattiin eniten vuosina 1962-67. Kantakirjattujen lampaiden lukumäärän kehitys on esitetty Kuviossa 5.

Vuonna 1923 alkoi siitoskeskuskilpailu, johon osallistui 21 taloa eri puolilta Suomea. Useimmissa niistä myös punnittiin lampaita useita kertoja vuodessa. Ta-

loille annettiin pisteitä mm. uuhien ulkomuodosta ja rakenteesta, villasta ja sikiävyydestä sekä karitsoiden lisäkasvusta. Kahden vuoden tulosten perusteella hyväksyttiin siitoskeskuksiksi yhdeksän taloa. Kantakirjauksetkin tapahtuivat alkuvuosina lähinnä siitoskeskuksesta. Siitoskeskuskilpailuja jatkettiin 1960-luvun jälkipuoliskolle asti, ja niiden perusteella tarkistettiin siitoskeskusten, vuodesta 1955

Kuvio 6

lähtien jalostuslampoloiden, luetteloa. Näiden lukumäärien ja uuhimäärien kehitys nähdään Kuviossa 6. Niiden yhteinen uuhiluku oli 1930-luvulla keskimäärin 256 ja 1960-luvulla 163. Osuudet maan uuhiluvusta olivat noin 0.05 prosenttia, joten jalostuslampolat eivät voineet enää näytellä suurta osaa jalostuseläinten lähteinä. Jalostuslampoloina toimi 45 vuoden aikana 59 lampolaa, joista 11 yli 20 vuotta ja Putkisalo Rantasalmelta 40 vuotta.

Paritusmenetelmät

Alkuvuosikymmeninä käytettiin lähinnä puhdassiitosta, mutta karakull-, schwartzkopf- ja lincoln-rotujen kokeiluissa oli mielessä lähinnä risteytseläinten tuottaminen suomenuuhien kanssa turkisten, villan tai lihan tuotantoa varten. 1970-luvulla nousi uutta kiinnostusta risteytyksiin lihantuotantoa ajatellen. Vuosina 1974-75 verrattiin Etelä-Savon koeasemalla texel- ja suffolk-risteytyskaritsoita suomelampaisiin. Vuonna 1980 esitelmöi ruotsalainen tohtori Danell yhdistyksen vuosikouksessa risteytysjalostuksen mahdollisuuksista pienkatraisessa lammastaloudessa. Lammastalouden tuotantomallien kehittämissuunnitelmassa 1981-83 oli yhtenä kohtana liharoturisteytysten käyttömahdollisuuksien ja -tapojen selvittely, johon sisältyi mm. rygja- ja texel-risteytyskaritsoiden vertailu suomelampaaseen. Vuosina 1985-87 tehtiin lisää texel-risteytyskokeita Jokioisissa. Keskustelu ris-

teytyksistä vilkastui vuosikymmenen lopulla, ja vaadittiin uusien rotujen tuontia kokeiltaviksi. Vuonna 1989 tuotiinkin yhdistyksen toimesta Tanskasta texelin ja rygjan, sekä uusina rotuina oxforddown- ja dorset-eläimiä, joille tehtiin käyttösuunnitelma, osittain puhdasrotuisten eläinten saamiseksi jatkossa ja osittain kahden ja kolmen rodun risteytyksiä varten. Risteytyskysymyksiä tarkasteltiin laajasti erikoisseminaarissa Jyväskylässä keväällä 1993, jossa mm. Marja-Leena Puntila esitteli eri risteytysmuotoja sekä oxford-down- ja texel-risteytyksistä suomelampaalla saatuja kokemuksia. Kuviossa 3b olikin nähtävissä, että risteytysuuhien osuus tarkkailu-uuhista nousi 1990-luvulla suomelammassuuhien kustannuksella. Vuoden 1997 tarkkailulampoloissa oli lähes 1/3 karitsoista risteytystuloksia. On tullut esille viitteitä siitä, että risteytysten käytössä pienissä lampoloissa helposti luovutaan järjestelmälli-

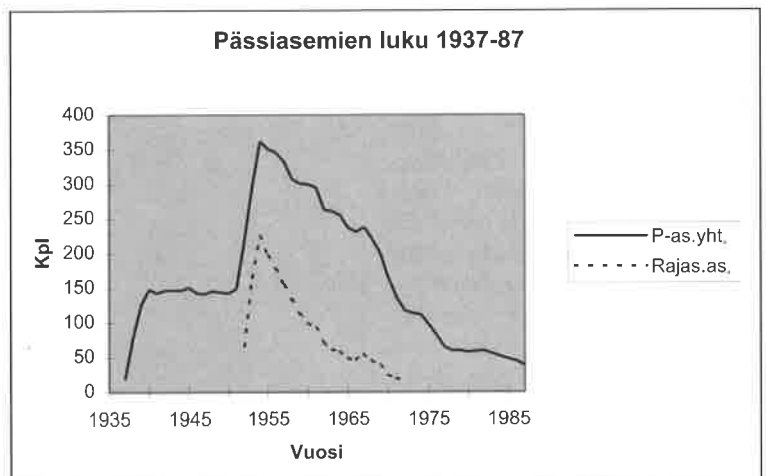
syydestä, kun ei ole mahdollista pitää eri rotuisia pässiä erirotuisia ja -yhdistelmäisiä uuhiryhmiä varten.

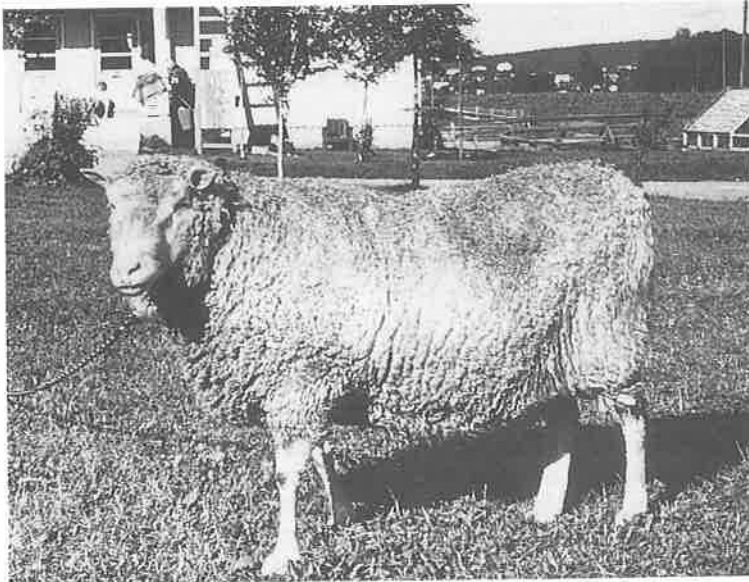
Pässiasemat, keinosiemennys ja alkionsiirto

Sonniihdistystoiminnan rohkaisemana yhdistys aloitti valtion määrärahan turvin vuonna 1937 pässiasematoinnin, joka tarjosi pienlampoloille mahdollisuuden päästä osallisiksi hyviksi katsotuista pässeistä sekä tavoitteiden mukaiseen valintaan. Toiminta palveli samalla koko maan lammassaineksen tason parantamista. Ensimmäisenä vuonna asemia oli 19 ja toisena jo nelinkertainen määrä. Vuonna 1952 valtio antoi erikoismäärärahan pässiasemien perustamiseksi rajaseutupaikoihin. Pässiasemien luvun kehitys on esitetty Kuviossa 7.

Pässien käytön tehostamista keinosiemennyksen avulla ajateltiin jo 1944, jolloin yhdistys osallistui lam-

Kuvio 7

Asemapässi Poki vaikutti Lapissa. Se on syntynyt 1959 ja sen paras paino oli 1960-luvun alussa peräti 110 kg.

paiden siemennyskokeiluihin yliopiston Malminkartanon koetilalla. Vuosina 1964-68 tehtiin Pieksämäellä siemennyskokeita, ensin tuoreella spermalla ja sitten pakastepillereillä. Niihin liittyi myös kiiman samanaikaistamiskokeita, koska siemennys voi kannattaa vasta sitten, jos siementäjä voi samalla käynnillä siementää monia uuhia. Pakastesperma ei kuitenkaan antanut emättimeen vietyä tyydyttäviä tiineystuloksia. Myöskään 1980-luvulla tehdyt uudet yritykset eivät johtaneet toiminnan vakiintumiseen, vaikka Jalostuspalvelu Oy hankki muutamana vuonna siemennyspässejä. Samoin on käynyt 1990-luvun kokeiluissa. USA-laisen yrityksen edustajien vierailu Pelson koelampolassa vuoden 1998 syksyllä näytti avaavan tien lampaiden keinosiemennyksen uusiin mahdollisuuksiin maassamme. He pakastivat yli 600

suomenpässin pakasteolkea USA:han vientiä varten ja jättivät suomalaisille kokeiltavaksi kehittämänsä siemennyskatettrin kohtuun siemennystä varten. Mene-

telmän avulla on 80 prosenttia uuhista tiinehtynyt.

Alkioiden huuhteluun ja pakastukseen päästiin tutustumaan syksyllä 1984, kun uusi-seelantilaiset halusivat viedä maahansa suomenlampaan ja texelin pakastealkioita ja kävivät ne täällä tekemässä. Omat asiantuntijamme tekivät niitä syksyllä 1989 Egyptiin ja talvella 1990 Englantiin vientiä varten. Niiden käyttöä kotimaassa ei ole vielä nähty kannattavaksi.

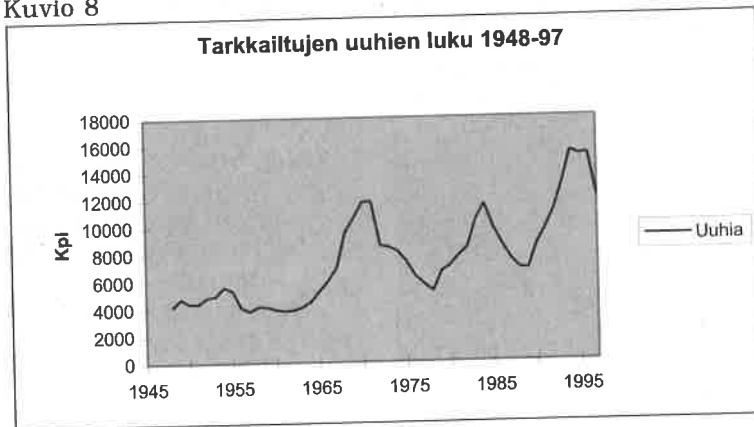
Tuotannontarkkailu

Lampaiden ominaisuuksista saatiin mittaustuloksia lähes 30 vuotta vain siitoskeskuskilpailujen osanottajilta ja hyväksytyistä siitoskeskuksista, joten lampaanjalostukselle oli merkittävä virstanpylväs se, että tuotannontarkkailu saatiin vih-

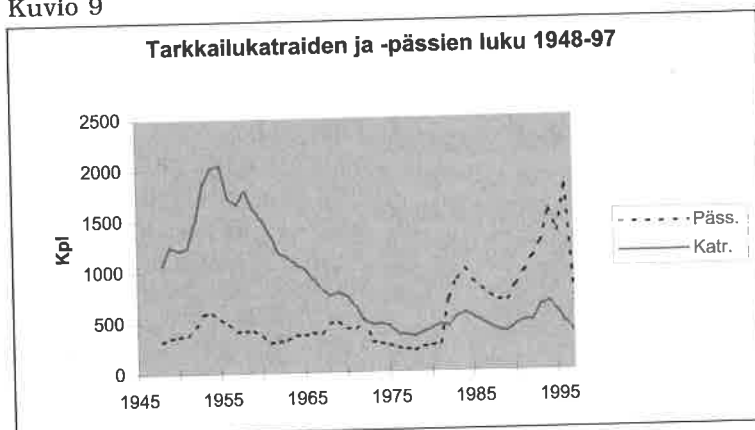

Vuosittain valittavan vuoden lammastilan yhtenä valintaperusteena on menestyminen tuotannontarkkailussa. Puheenjohtaja, professori Kalle Maijala luovuttamassa vuoden 1987 lammastilan palkintoa Martti Salliselle. Taustalla Eino Hautakangas.

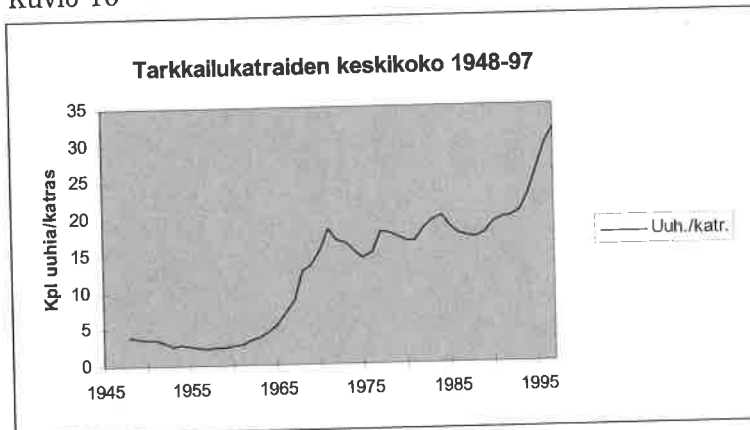
Kuvio 8

Kuvio 9

Kuvio 10

doin käyntiin koko maassa vuonna 1948. Jo ensimmäisenä vuonna siinä oli mukana 1071 katrasta ja yli 4000 uuhia eli 20-kertaisesti siitoskeskusten uuhien yhteisluku. Tarkkailtujen uuhien kokonaisluku on vaihdellut

suuresti (Kuvio 8), tarkkailukatraiden luku pienentynyt ja pässien luku kasvanut (Kuvio 9) sekä katraiden keskikoko moninkertaistunut (Kuvio 10).

Karitsoiden painot määritettiin aluksi 6 kk:n, vuosina

1959-73 5 kk:n ja vuosina 1974-84 4 kk:n iässä. Niiden perusteella laskettiin myös uuhien karitsatuotos. Vuonna 1985 siirryttiin 6 viikon ikään, jotta karitsatuotos mittaisi emojen imetyiskykyä ja jotta erilaiset vieroituksen jälkeiset olosuhteet eivät häiritseisi. Monet lampurit katsoivat pienten karitsoiden punnitsemisen kätevämmäksi kuin suurten. Tulosten käsittelyn siirryttyä atk:lle alettiin toivoa palamista punnitukseen 4 kk:n iässä kasvunopeuden arvos- telua varten.

Tarkkailutulosten käsitte- ly tapahtui kauan käsityönä. Niiden saamiseksi käyttöön syksyllä ennen siitoseläinten valintaa alettiin MTT:n kans- sa 1970 kehitellä niiden vie- mistä atk:lle. Maisteri (MMM) Reima Kangasnie- men kokeilussa oli mukana 70 tilaa ja 2900 uuhia. Tu- loksia saatiin joistakin muis- takin ominaisuuksista kuin normaalitarkkailussa, mm. karitsointipäivien luvusta ja eri vaiheissa kuolleiden kar- itsoiden luvusta. Vuonna 1972 saatiin käsitellyksi 157 tilan yli 4200 uuhien tulok- set. Lähinnä taloudellisista syistä ei järjestelmää saatu viedyksi käytäntöön 1970- luvulla, mutta ohjelma Maa- talouden Laskentakeskuk- sen tietokoneelle valmistui 1979 ja sitä kokeiltiin noin 1/3:lla tarkkailutiloista 1981. Vuodesta 1982 on kaikki laskelmat tehty sen avulla. Näin on voitu laskea tuloksia monin eri perustein kuten esim. roduittain ja ris- teytysyhdistelmittäin sekä jalostusarvostelun eri muo- toja varten.

Jalostusarvostelu

Yksilöarvostelu

Alkuvuosikymmeninä arvosteltiin *uuhia* näyttelyissä ja kantakirjassa tyypin, värin puhtauden, rakenteen, villan hienouden ja määrän, elopainon ja sikiävyyden perusteella. Näistä villamäärä ja elopaino voitiin määritellä vaa'an avulla, muut ominaisuudet silmävaraisesti. Kantakirjavaatimuksia muutettiin vuoteen 1945 mennessä lähinnä vain elopaino- ja villatuotosrajoja nostamalla. Tällöin otettiin käyttöön palkinto- ja valioluokat ja alettiin yksittäisten vuosien sijasta kiinnittää huomiota usean vuoden keskiarvoihin. Vuonna 1958 alettiin verrata uuhien syyspainoja, villatuotoksia ja karitsatuotoksia katraansa keskiarvoihin, jotta saataisiin vähennytyksi lampoloiden olosuhde-erojen vaikutusta.

Vuonna 1962 ehdotin Lam-mastalous-lehdessä nuorten *pässien* arvostelua yhteisissä kasvukokeissa. Seuraavana vuonna järjestettiin yhdistyksen Pirtin koetilalla Mikkelissä professori Mikko Varon johtama koe 14 pässi-karitsalla, joilta arvosteltiin kasvukykyä ja rakenne lihakuutta silmälläpitäen. Vuosina 1975-77 toteutui valtion tukemana *pässien* kasvukoe, jossa kolmena vuonna oli yhteensä 723 pässiä. Näistä puolet saivat väkirehua vapaasti, puolet rajoitettusti. Keskimääräiset lisäkasvut 150 päivän ikään olivat väkirehulla 280 g/pv, laitumella 180 g/pv. Pässeiltä arvosteltiin myös turkisarvo sekä mitattiin villan määrä ja hienous, kyljyslihaksen

Erilaiset mittaukset ja rakennearvostelu ovat tärkeä osa tutkimus- ja jalostustyötä. Kuvassa Marja-Leena Puntila mittaa massa karitsan rungon syvyyttä neuvon koulutuspäivillä syksyllä 1996. Kuva: Armi Ulju.

pinta-ala ultraäänilaitteella sekä useita ruumiin mittoja. Vuosina 1981-84 kasvukoikeita tehtiin MTT:n koeseimalla Mouhijärvellä luonnonlaitumella. Yhteensä siellä oli 414 pässiä, mutta noin 160 g/pv:n lisäkasvut eivät innostaneet lampureita ostamaan sieltä päsejä. Vuosina 1985-87 kokeet toteutettiin MTT:n sivutilalla Jokioisissa ruokahalun mukaisella ruokinnalla yksilökarsinoissa, joissa mitattiin myös rehunkulutus. Keskimääräiset lisäkasvut ikävälillä 60-150 pv olivat 284 g/pv. Pässeille laskettiin indeksit lisäkasvun, rehunkäyttökyvyn ja kaikuluotaimella mitatun lihakuuden perusteella. Kesällä 1988 testi toteutettiin Jokioisissa 75 pässillä 30 pv pidempänä.

Kun Jokioisissa ei saatu jatkaa jatkuviksi tarkoitettuja *pässitestejä*, toteutettiin ne vuosina 1989-90 Pelson vankilatilalla Vaalassa, enimmäkseen laitumella.

Niissä oli yhteensä 170 pässi-karitsaa. Koeajan lisäkasvut olivat keskimäärin 136 ja 198 g/pv. Vuonna 1991 testi järjestettiin Urjalan Maunulassa sisäruokinnalla: sinne tuotiin 80 pässiä, ja keskimääräinen kasvu oli 257 g/pv. Vuosina 1992-93 testit olivat Tupalan tilalla Janakalassa sisäruokinnalla. Niihin otti osaa yhteensä 174 pässiä. Kasvunopeus oli keskimäärin 287 g/pv. Myös kyljyslihaksen pinta-alat ja paksuudet mitattiin, ja pässeille laskettiin kasvu-, lihakuus- ja kokonaisindeksit. Vuoden 1993 jälkeen tätä tärkeää *pässien* yksilöttestausta, jonka avulla voitaisiin tehostaa ja monipuolistaa *pässien* valintaa sukupolvikiertoa hidastamatta, ei ole saatu jatketuksi.

Pässien jälkeläisarvostelu

Vuonna 1949 arvosteltiin kahdeksan pässiä keskimäärin 16 tyttären perusteella, joita verrattiin emiinsä sikiävyyden, syyspainon ja villatuotoksen suhteen. Vuonna 1963 tehtiin *pässien* jälkeläisarvosteluita tarkkailutulosten perusteella. Vuosina 1964-65 järjesti yhdistys MTT:n kanssa vuoden 1963 yksilöttestissä olleiden 10 *pässin* yhteensä 133 jälkeläisen kasvatuskokeet Pirtin koetilalla lihantuotantomainaisuusien tutkimiseksi. Ne kasvatettiin yhteisellä laitumella, ja teurastuksen jälkeen paloitelluista ruhoista määritettiin kymmeniä ominaisuuksia. Vuosien 1975-76 yksilöttestissä olleita *pässejä* jälkeläisarvosteltiin seuraavien vuosien yksilöttestissä sekä elävänä että teuraista mitattavien omi-

naisuuksien suhteen. Nämä 27 päässin jälkeläisarvostelut perustuivat yhteensä yli 600 karitsaan. Jokioisten yksilötesti vuonna 1988 palveli myös seitsemän päässin jälkeläisarvostelua keskimäärin 11 pojan ryhmin. Kuuden suomenpäässin poikaryhmien keskimääräinen rehunkulutus vaihteli välillä 5.2-5.7 ry/kasvukilo ja selkälihakseen pinta-ala välillä 8.9-10.7 cm². Pelson yksilötestissä 1989 saatiin samoin jälkeläisarvostelluksi 9 pääsiä noin 10 pojan perusteella. Kasvunopeuden vaihteluväli oli 120-154 g/pv ja selkälihakseen pinta-ala 6.76-7.87 cm². Vuoden 1990 testissä olivat vastaavat vaihteluvälit 14 päässin keskimäärin 3.4 pojan perusteella 137-260 ja 5.1-7.9.

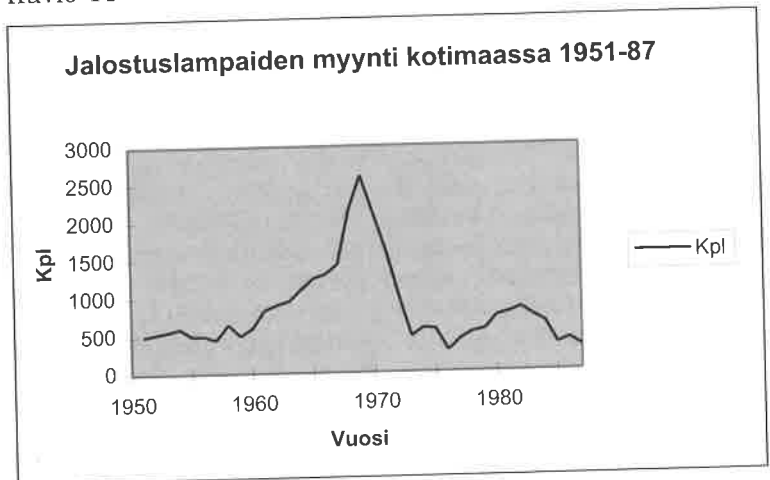
Koska tarkkailulampoloissa oli keskimäärin vajaa 13 uuhua eikä siten voitu saada jälkeläisryhmiä monille päässeille, järjestettiin Pieksäällä 1968 neljän tilan keskeinen päässirengas norjalaisen esikuvan mukaan. Päässit siirrettiin astutuskauteen viiden päivän välein tilalta toiselle kolme kertaa. Näin niille saatiin keväällä keskimäärin 41 karitsaa, jakautuneina 2-4 tilalle. Kultakin päässiltä otettiin teuraskokeisiin 10 poikaa, joiden ruhoista määritettiin 20 ominaisuutta. Näistä useimmissa nähtiin selviä eroja isien välillä. Koska keinosiemenystä ei saatu varmuksi ja huokeaksi, järjestettiin Etelä-Pohjanmaalla uusi kokeilu 1989 kahdella kolmen katraan renkaalla.

Jalostusarvoindeksit

Vuonna 1991 laadittiin

MTT:ssa lampaillekin jalostusarvojen määrittämiseksi USA:ssa kehitetty ns. eläinmalli-BLUP-indeksi, jossa monien ulkoisten tekijöiden kuten tilojen ja vuosien välisten ympäristöerojen, iän, syntymäkuukauden, syntymä- ja hoitotyypin, sukupuolen ja rodun vaikutukset on poistettu ja jossa otetaan huomioon yksilön omat ja sen lähisukulaisten suoritukset. Edellytyksenä sen onnistumiselle on, että tiloilla on käytetty osittain samoja päässejä. Indeksit saadaan silloin sekä päässeille että uuhille ja karitsoille. Menetelmää sovellettiin mainittuna vuonna Pelson 300 uuhien lampolan vuosien 1986-90 aineistoon karitsoiden 4 kk:n painon suhteen. Siinä oli 2700 eläintä. Vuodesta 1993 lähtien on indeksit laskettu koko tarkkailuaineistosta puhdasrotuisille lampaille. Vuosina 1993-97 ne saatiin keskimäärin 930 päässille vuodessa, joista 69% suomenlampaita, 16% texeliä, 11% oxforddownia, vajaa 3% ryggjaa ja 2% dorseitia.

Kuvio 11

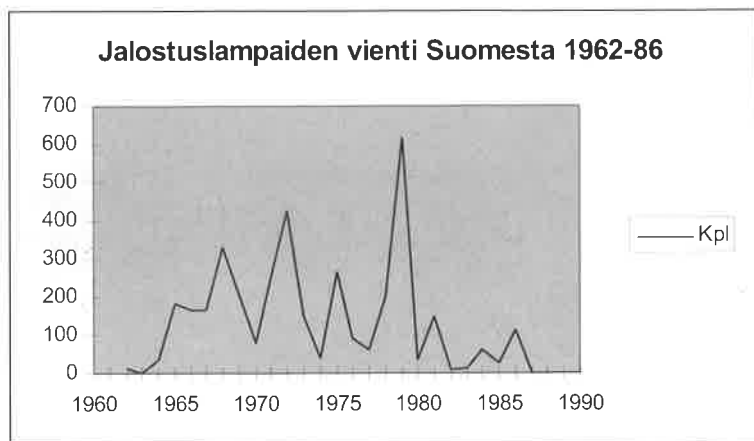

Jalostusaineiston kauppa

Kotimainen välitys

Sopivan eläinaineksen saanti on ollut tärkeätä kaikille lampoloiden perustajille ja astutuspäässien hankkijoille, samoin ostajien löytäminen siitoseläinten tuottajille. Yhdistys onkin alusta pitäen avustanut jäseniään ja ulkopuolisia eläinvälityksessä. Toiminnan laajuudesta on käytettävissä tarkkoja lukuja vasta 1950-luvulta lähtien. Kuvioista 11 nähdään sen olleen erityisen laajaa 1960/70-lukujen vaihteessa, kun lypsykarjattomuuteen siirtyvät tilat perustivat lampoloita lihan myyntituotantoa varten. Vuosina 1981-93 olivat päässien yksilökokeiden jälkeen järjestetyt, yhteisissä olosuhteissa arvosteltujen päässien huuto-kaupat merkittäviä perinnöllisen aineksen hankintatilaisuuksia. Niiden loputtua on vuodesta 1994 lähtien järjestetty keskitettyjä nuorten päässien arvostelutilaisuuksia, joissa on käytetty mm. ultraäänilaitteita lihakkuu-

Kuvio 12

den mittaamiseen ja joiden yhteydessä on järjestetty huutokaupat.

Ulkomaan vienti

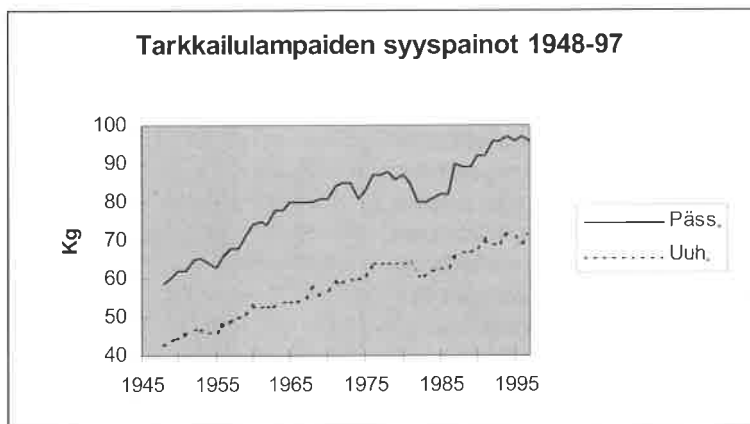
Joitakin vientiejä tapahtui jo 1930-luvulla, lähinnä Ruotsiin, sekä 1950-luvulla Ruotsiin ja Norjaan, mutta vuonna 1962 alkoi huomattava vienti, kun suomenlampaan poikkeuksellinen sikiävyys tuli lihan tuotannon tehostamiseen pyrkivien maiden tietoon. Ensimmäiset 15 eläintä vietiin maailmankuuluun tutkimuslaitokseen Skotlantiin, jossa niistä saatiin tarkoissa kokeissa myönteiset tulokset. Vuosina 1962-86 niitä vietiin vuosittain, väliin useita satoja (Kuvio 12). Myöhemmin on viety vielä 34 suomenlammasta, ja yhteensä vietiin vuoden 1997 loppuun mennessä 35 maahan eri maanosiin 3650 eläintä, joista 728 pässettä. Lisäksi useat maat ovat saaneet niitä muualta, niin että maiden luku on yli 40, joukossa myös USA ja maailman johtava lammasmaa Australia, joissa molemmissa on sitä varten yhdistyksetkin. Texeliä on viety

vuosina 1985-86 ja 1998 kolmeen maahan yhteensä 100 eläintä.

Suomenlampaan pakastespermaa vietiin vuosina 1984-87 neljään maahan yhteensä 800 annosta, mikä lisäksi MTT on vienyt sitä jonkin verran kokeisiin Englannissa ja Egyptissä. Uuteen-Seelantiin meni syksyllä 1984 253 suomenlampaan ja 95 texelin pakastealkiota, Egyptiin syksyllä 1989 158 ja Englantiin talvella 1990 40 suomenlampaan alkioita.

Rotua on verrattu noin 60 rotuun hyvin monenlaisissa

Kuvio 13

olosuhteissa ja monien ominaisuuksien suhteen, USA:ssa 10 yliopistossa. Koikeista on ilmestynyt tuhatkunta tutkimusraporttia, joten siitä on enemmän tietoa kuin useimmista muista yli 1000 lammasrodusta. Vuonna 1996 Englannissa ilmestyneessä sikiäviä lampaita koskevassa, 540-sivuisessa käsikirjassa esiteltiin ensimmäisenä suomenlammas 36-sivuisessa luvussa, ja se mainittiin saman julkaisijan 1997 ilmestyneessä lammasgenetiikan käsikirjassa 50 yleisen lammasrodun joukossa maailman yli 1000 lammasrodusta. Sen geeniejä on käytetty yli 20 rodun luomiseen. Sitä käytetään liharisteytyksissä emorotuna tai emojen isärotuna. Risteytysuuhien antama taloudellinen tulos on noussut selvästi suomenlammasosuuden perimästä noustessa. Sen säilyttäminen ja jatkuva kehittäminen on kansallinen ja kansainvälinen velvollisuus.

Jalostuksen tuloksia

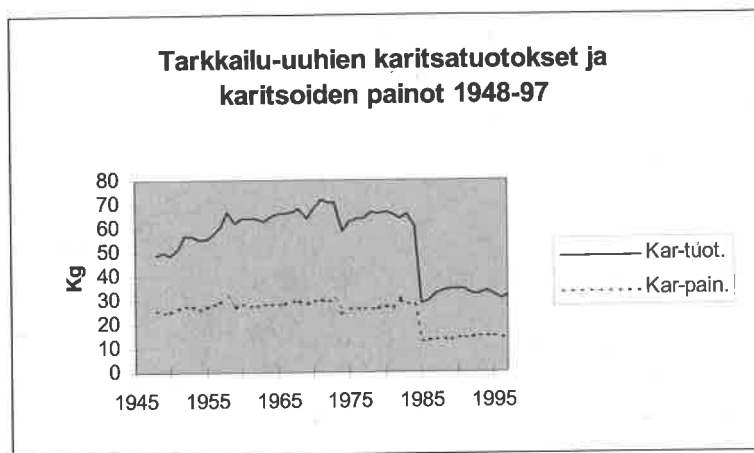
Jalostustyön tuloksia on voitua mitata pääasiassa tuotos-

ten ja muiden ominaisuuksi-
 en mittaustulosten kehityk-
 sen perusteella, jotka riippu-
 vat paljon myös ulkoisten
 olosuhteiden muutoksista.
 Laatuominaisuuksissa, jois-
 sa perinnöllisyyden osuus on
 suuri; ne antavat kohtalai-
 sen luotettavan kuvan myös
 jalostuksen vaikutuksista.
 Mittaustuloksia on kunnolla
 käytettävissä vain vuonna
 1948 alkaneesta lammastark-
 kailusta. Kuviossa 13 on
 esitetty lampaiden syyspai-
 not, jotka 1980-luvun lopul-
 le asti kuvaavat lähinnä suomenlampaan kehitystä. Ne
 päätyvät pässien osalta 96
 kiloon ja uuhien 73 kiloon,
 jotka ovat noin 50 prosenttia
 suurempia kuin yhdistyksen
 I kantakirjan vastaavat kes-
 kiarvot.

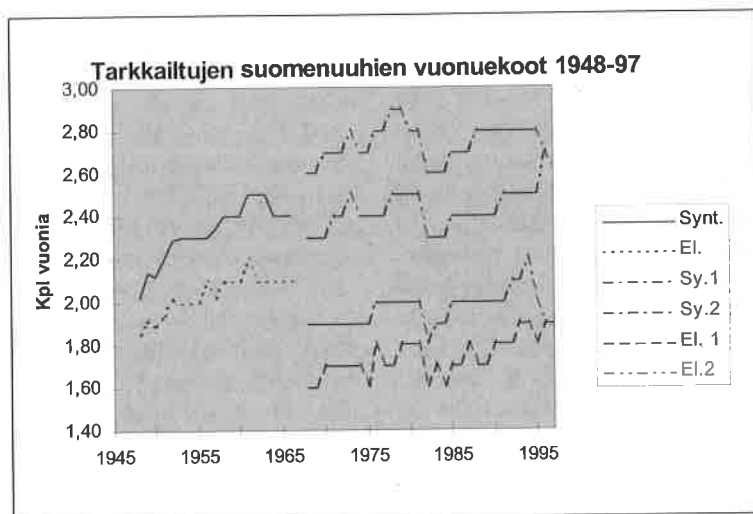
Tarkkailtujen uuhien ka-
 ritsatuotosten ja karitsapai-
 nojen kehityksen arviointia
 Kuviossa 14 häiritsee se,
 että karitsoiden punnitukset
 ovat muuttuneet. Ensimmäi-
 set 11 vuotta se tapahtui 6
 kk:n , seuraavat 15 vuotta 5
 kk:n, sitten 11 vuotta 4 kk:n
 ja 1985 lähtien 6 viikon iäs-
 sä. Kuvion 15 vuonuekoko-
 käyrissä häiritsee se, että
 nuorten uuhien ja vähintään
 2-vuotiaiden tulokset olivat
 yhdistettyinä ensimmäiset
 20 vuotta. Vuonuekoko
 näyttää kuitenkin nousseen
 tuona aikana. Sen jälkeen-
 kin on ollut lievää nousua
 sekä nuorten (alimmat käy-
 rät) että aikuisten uuhien
 vuonuekoossa, mutta parina
 viime vuonna laskua. Kuvion
 16 villatuotokset osoittavat
 noin 50 prosentin nousua
 vajaassa 50 vuodessa.

Perinnöllistäkin edistystä
 on Suomessa jo mitattu
 MMM Marja-Leena Puntilan

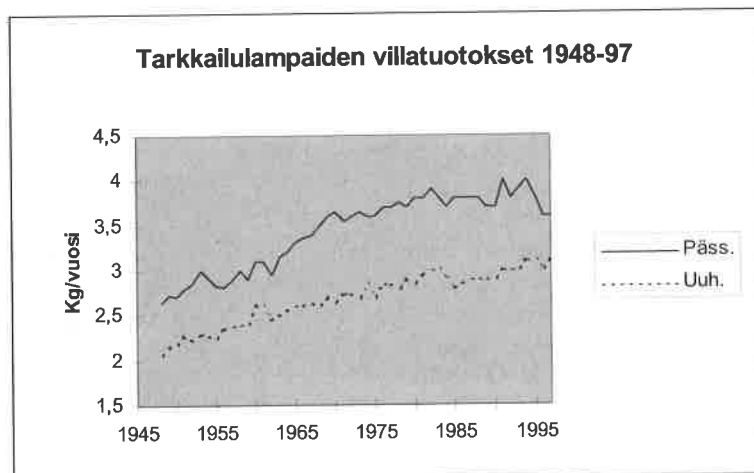
Kuvio 14

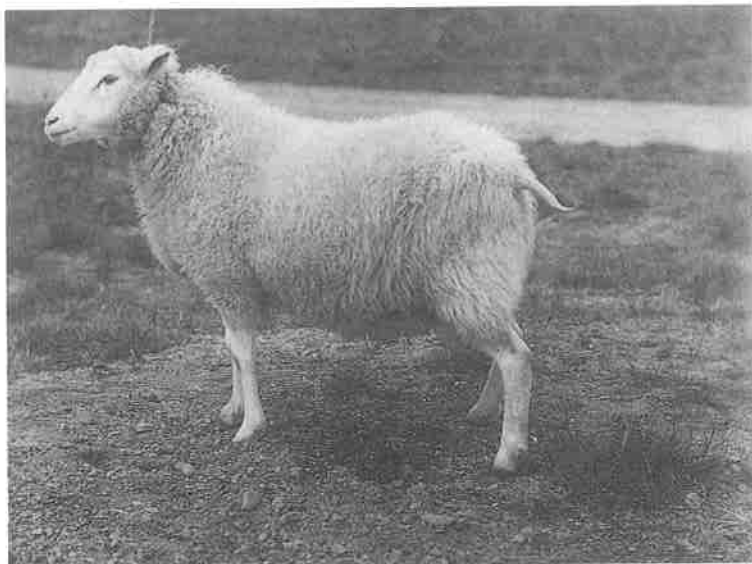

Kuvio 15

Kuvio 16

Suomalainen lammas jalostusta aloitettaessa. Vuonna 1920 painoi 1 1/2 vuotias 1. palkinnon saanut pässi 63 kg. Nykyisin hyvät suomenlammaspässit painavat samanikäisinä noin 90 kg.

toimesta, käyttäen aiemmin mainittuja BLUP-jalostusarvoja. Niiden mukaan karitsoiden 120 päivän paino näyttää suomenlampaalla kuudessa vuodessa nousseen noin 0.6 kg ja texelillä noin kilon. Pelson lampolan lihalinjassa oli seitsemän vuoden edistymisnopeus 1.4 kg.

Suomenlampaan ominaisuuksista on monissa ulkomaisissa kokeissa saatu vertailevia tuloksia monien ominaisuuksien suhteen ja monenlaisissa olosuhteissa. Niiden mukaan rotu on vastannut odotuksia hedelmällisyysominaisuuksien suhteen. Sen molemmat sukupuolet ovat varhain sukukypsiä, sen pitkä vuotuinen hedelmällinen kausi mahdollistaa ympärivuotisen karitsoinnin, useita munasoluja irtoaa kerralla, tiinehtyvyys on korkea, vuonuekoko on suuri, uuhilla on hyvä

kohtukapasiteetti, ja nuoret pässit ovat varhain sukupuolisesti aktiivisia. Suurten vuonueiden johdosta ovat karitsoiden yksilöpainot syntyessä ja vieroitettaessa sekä aikuispainot pienempiä kuin useimmissa vertailuroduissa. Keskimääräinen päivittäinen lisäkasvu on ollut noin 90% vertailurotujen painoista, mutta vuonuepainot ovat olleet noin 30 % niiden yläpuolella. Teuras-% on ollut keskinkertainen, ruhon suhteellinen lihakkuus noin 94% ja suhteellinen luu-% 93. Rasva on sijainnut pääasiassa vatsaontelossa munaisten ympärillä ja myös lihasten sisällä, mutta ei ruhon pinnassa. Maitotuotokset ovat riippuneet imetetävän vuonueen suuruudesta, mutta eivät ole olleet muita rotuja parempia. Ruhojen rasva- ja valkuaispitoisuudet ovat lähellä keskiarvoa. Villataljat ja villan paksuus

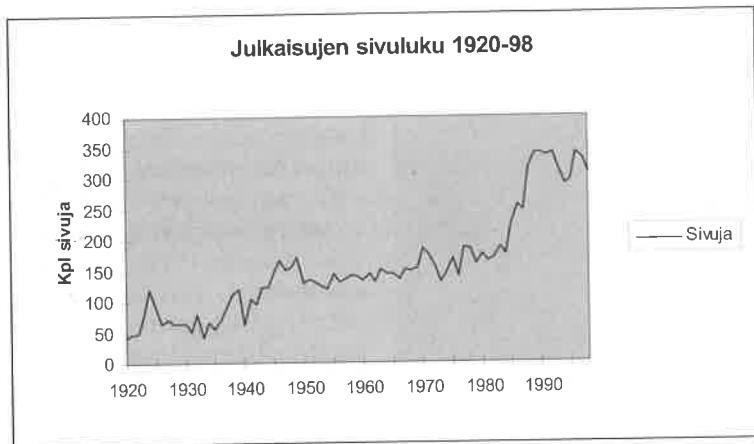
ovat olleet 24 % alle keskitason, villatapulin ja -kuitujen pituudet 10-20 % yli keskiarvon. Kuolleita karvoja ei ole löytynyt. Sopeutuvuus kylmiin ja kuumiin ilmastoihin ei ole ollut kovin hyvä.

Kanadassa on selvitetty suomenlampaan osuuden lisääntymisen vaikutusta eriasteisissa risteytyksissä noin 30 ominaisuuteen, myös nettotuloon uuhta kohti. Tämä nousi selvästi, kun rodun osuus nousi nollasta yhteen.

Kotimainen tiedotus- ja julkaisutoiminta

Yhdistyksen konsulenttien ja neuvojen harjoittama tilakohtainen neuvonta on ollut pienten lampoloiden omistajien keskuudessa korvaamatonta ja ansaitsisi oman historiansa. Esitelmien, kuulijoiden ja matkapäivien luvuista voisi saada käsityksen neuvonnan laajuudesta, mutta kokemukset tiloilla tehdyn neuvonnan sisällöstä ja merkityksestä olisivat kiintoisia. Sitä ovat täydentäneet suuresti kaikille jäsenille lähetetyt julkaisut, jotka noin 20 vuoden ajan olivat vuosikertomuksia ja niiden yhteydessä julkaistuja tiedonantoja. Vuonna 1943 alettiin julkaista Lammastalous-lehteä, aluksi neljä ja vuodesta 1985 viisi numeroa vuodessa. Vuonna 1989 sen nimeksi otettiin Lammas ja vuohi. Siinä on ollut paljon tärkeitä asiantuntijoiden laatimia artikkeleja lammastalouden eri puolista. Yhdistyksen julkaisujen määrällinen kehitys nähdään Kuviosta 17.

Kuvio 17

Kansainvälinen toiminta

Yhdistyksen johto oli jo alusta lähtien yhteyksissä mm. Englantiin, josta tuotiin shropshire-lampaista. Samoin merkittävät muut ulkomaisten rotujen tuonnit yhteyksiä muiden maiden lampaanjalostajiin. Vuodesta 1946 lähtien yhdistys on säännöllisesti osallistunut joka toinen vuosi järjestettyihin pohjoismaisiin Internorden-lammaskokouksiin. Suomenlampaan sikiävyyden maailmalla herättämä kiinnostus sekä siitä johtuneet ulkomaisten asiantuntijain ostosmatkat Suomeen lisäsivät suuresti kansainvälistä vuorovaikutusta kuten kirjeenvaihtoa sekä osallistumisia kongresseihin, erityisesti Euroopan Kotieläintuotantoliiton (EAAP) vuosi-

kokousten lammaskomission kokouksiin. Yhdistys oli maa- ja metsätalousministeriön tukena järjestämässä Helsingissä 1979 pidettyä intensiivisen lampaantuotannon symposiota, johon osallistui yli 40 asiantuntijaa kuudesta maasta ja jonka 27 esitelmää julkaistiin Suomessa. Samoin se oli järjestämässä kotieläintuotannon maailmankongressia Helsingissä 1988 sekä sen yhteydessä pidettyä, lampaiden sikiävyyksikökeitä koskennutta symposiota. Yhdistyksen puheenjohtaja oli tämän pääjärjestäjä ja puheenjohtaja. Myös lammasaiheisia retkiä järjestettiin eri puolille Suomea. Yhdistys oli alkuvuosien osapuolena Egyptin ja Suomen välisessä kehitysyhteistyöohjelmassa vuosina 1981-96.

Muu toiminta

Yhdistys on vuosikymmenien aikana toiminut monin muin tavoin lammastaloutemme edistämiseksi. Se on pyrkinyt vaikuttamaan valtiovaltaan lammastalouden taloudellisten edellytysten parantamiseksi erilaisissa yleistilanteissa sekä edistämään alan tutkimusta, mm. hankkimallaan Pirtin koetilalla vuodesta 1945, ja lampaan eri tuotteiden jatkokäsittelyä ja markkinointia, perustamalla Villakeskus Oy:n 1939, Turkislammamasosuuskunnan 1944 ja Pirtin Kehräämön 1948. Viime vuosikymmeninä se on pyrkinyt edistämään erityisesti lampaanlihan markkinointia ja käyttöä, neuvotellen usein teurastamoiden ja valtion edustajien kanssa. Se on harjoittanut laajaa näyttely- ja kilpailutoimintaa, varsinkin alkuvuosikymmeninä, esitelmä- ja kurssitoimintaa sekä tilakohtaista neuvontaa. Se on ollut tukemassa alueittaitten kerhojen perustamista ja toiminut niiden yhdyselimenä. Se on ollut mukana lammastalouden tuotantomallien kehittämisessä ja vertailuissa sekä ruokinnan ja laiduntamisen kehittämisessä. Alusta lähtien se on hoitanut myös vuohitalouden ja vuohenjalostuksen kehittämistä. Useimmissa näistä toimista on yhdistyksen jäsenlehti ollut tärkeä vaikutusväline.